

Pompeii en Herculaneum. Een introductie

Kim Beerden

De Golf van Napels stond in de oudheid bekend als een oord waar rijke Romeinen de zomer doorbrachten. Hier konden ze heerlijk genieten van de koele bries in hun welgelegen villa's.¹ Toch werden kleine en grote steden zoals Pompeii en Herculaneum het hele jaar door bewoond: de inwoners handelden, gokten, sliepen, voerden rituelen uit, verveelden zich en gingen naar school. Kortom: Pompeii en Herculaneum waren levende en dynamische steden waar velen woonden en werkten.

Tot 79 na Christus: Pompeii en Herculaneum²

Kennis over de uitbarsting van de Vesuvius in 79 na Christus is deel geworden van ons gemeenschappelijk cultureel repertoire. Toch hebben beide steden een rijke voorgeschiedenis waarover we ook zeker het een en ander weten – maar die vaak onderbelicht blijft.³ Strabo (5.4.8) schrijft dat Pompeii en Herculaneum al heel lang bestonden, en archeologisch gesproken is duidelijk dat Pompeii al in de zesde eeuw voor Christus ommuurd werd. Etruskische en Griekse vondsten in de vorm van aardewerk en andere producten getuigen van een mengelmoes van invloeden en machtssferen, waarvan de Etruskische wellicht de belangrijkste was. Zeker is dat de inwoners van Pompeii en Herculaneum blootgesteld werden aan verschillende culturen. Rond 470 voor Christus is de muur rond Pompeii vernietigd en hierna vinden we ook geen Etruskische resten meer. De Samnieten, een Italiaans volk, waren sterker geworden en zij breidden hun invloedssfeer uit naar de Golf van Napels. Uit de vierde eeuw voor Christus hebben we een heel aantal Oskische inscripties (Oskisch was de

¹ Zie: J.H. D'Arms, *Romans on the Bay of Naples: a Social and Cultural Study of the Villas and Their Owners from 150 B.C. to A.D. 400* (Cambridge, MA 1970); E.M. Moormann, 'Villas Surrounding Pompeii and Herculaneum' in: J.J. Dobbins en P.W. Foss ed., *The World of Pompeii* (New York, NY 2007) 435-454.

² Onderstaande paragrafen zijn gebaseerd op: J.P. Desœudres, 'History and Historical Sources' in: Dobbins en Foss ed., *The World of Pompeii* 9-27: 14-20; F. Coarelli, 'History of the City, Excavations, and Studies' in: idem ed., *Pompeii* 13-25: 18-24; A. Wallace-Hadrill, *Herculaneum: Past and Future* (Londen 2011) 89-111.

³ M. Beard, *Pompeii: the Life of a Roman Town* (Londen 2008) 31-52.

taal van de Samnieten) uit de regio waaruit blijkt dat de Samnieten belangrijk waren in het bestuur van de steden.

Tegen 310 werden de Romeinen een nieuwe invloed in de regio. Zij hadden zich inmiddels ontwikkeld tot een belangrijke speler in Italië en waren actief in de nabijheid van Pompeii: in deze periode verwoestte de Romeinse vloot het territorium van Nuceria, een stad in Campania.⁴ Tegen het einde van de vierde eeuw waren Herculaneum en Pompeii onder Romeinse invloedssfeer en kregen zij de status van bondgenoten (*socii*) van Rome.

De steden groeiden: zo rond 270 voor Christus werd er een nieuwe muur om Pompeii gebouwd en het stratenplan zoals we dat nu kennen begon, in ieder geval in de zuidwestelijke hoek, vorm aan te nemen. Er werden een theater en baden gebouwd; het forum werd echt een nette open ruimte met *portico*; de tempel van Apollo werd heropgebouwd; en er werden luxe huizen neergezet. Dit alles toont een zekere welvaart in de stad.

De eerste eeuw voor Christus luidde een nieuwe fase in voor beide steden. Pompeii en Herculaneum hadden als *socii* geen politieke rechten van de Romeinen gekregen en wellicht uit onvrede hierover deden zij mee in de Bondgenotenoorlog.⁵ De Romeinen sloegen terug en Sulla zorgde er in 89 voor Christus voor dat zijn leger Campania onderwierp, inclusief Pompeii en Herculaneum. Ook in 89 kregen alle bondgenoten ten zuiden van de Po het volle burgerrecht van Rome. Toch werd Pompeii in 80 tot Romeinse kolonie gemaakt, *Colonia Cornelia Veneria Pompeianorum* genaamd. Als gevolg hiervan kwamen er Romeinen naar Pompeii, wellicht 4000 à 5000 personen. Deze nieuwe families zorgden voor nieuwe sociale en politieke machtsverhoudingen omdat zij waarschijnlijk de bezittingen verkregen van rijke families die opstandig waren geweest in de Bondgenotenoorlog. De overige oude families mochten hun bezit en positie behouden. Zo was er dus vernieuwing, maar ook continuïteit.⁶ Virginia Campbell bespreekt in haar artikel in deze uitgave van *Leidschrift* dat door middel van netwerkanalyse is aan te tonen dat, in ieder geval in de Keizertijd, er continue verschuivingen van de macht waren tussen Pompeiaanse families. Wellicht was er dus continue vernieuwing en was de komst van nieuwe families in de Pompeiaanse samenleving niet zo'n schok.

⁴ Livius, 9.38.2.

⁵ Appianus, *Bellum civile* 1.39.

⁶ Cicero, *Pro Sulla* 60-62.

Daarnaast bloeide de economie: de rijke Romeinen begonnen te komen en de handel met Rome werd geïntensiveerd. Er werd in Pompeii een amfitheater gebouwd (waar in 59 na Christus een groot gevecht tussen de toeschouwers zou plaatsvinden), en meerdere baden en tempels werden geplaatst of gerenoveerd.⁷ Ten tijde van keizer Augustus werd Pompeii ook nog aangesloten op een aquaduct. Miko Flohr bespreekt in zijn artikel in deze uitgave van *Leidschrift* de architectuur van baden en amfitheater in meer detail; de leefbaarheid van de stad in termen van woningen, waterhuishouding en sanitaire voorzieningen komt aan bod in het artikel van Nathalie de Haan.

Uit de periode voor de uitbarsting kennen we nog een aantal historische gebeurtenissen: in 62 na Christus vond volgens Tacitus de eerste aardbeving – die de vulkaanuitbarsting aankondigde – plaats, waarna herstelwerkzaamheden volgden. In 64 kwamen keizer Nero en zijn vrouw Poppaea op bezoek in de regio, wellicht verbleven ze tijdens dit bezoek in Oplontis. In 77 vond er een landherverdeling plaats, waarover we het een en ander weten uit een inscriptie: publiek land dat geprivatiseerd was terwijl dit niet mocht, moest teruggegeven worden. Toen, in 79 na Christus, begon de Vesuvius puimsteen te spuwen en het einde van de bewoning van Pompeii en Herculaneum was in zicht. Om de vulkaanuitbarsting te begrijpen moeten we terugblikken naar het aardbevingsjaar 62.

62-79 na Christus: aardbevingen en vulkaanuitbarsting⁸

De grote aardbeving van 62 beschadigde gebouwen, waterleidingen en het aquaduct in de regio.⁹ De schade moet niet onderschat worden: in 79, het jaar waarvan wij de archeologische afdruk hebben, was men nog steeds bezig met de herstelwerkzaamheden. Wellicht is het zelfs zo dat er niet alleen één grote aardbeving was in 62, maar dat dit slechts de eerste aardbeving was in een reeks van vele, die de vulkaanuitbarsting

⁷ CIL X.852; CIL X.800; CIL X.829; Viginia Campbell geeft in haar artikel in deze uitgave van *Leidschrift* een introductie op religie in Pompeii.

⁸ Onderstaande paragrafen zijn gebaseerd op: Descoëudres, 'History and Historical Sources', 14-20; Coarelli, *Pompeii*, 18-24; Wallace-Hadrill, *Herculaneum*, 25-36.

⁹ Seneca, *Quaestiones Naturales* 6.1; CIL X.836; CIL X.1406.

aankondigden. Dan zou Pompeii telkens opnieuw schade opgelopen hebben en moest men blijven puinruimen.¹⁰

Hoewel men in de oudheid niet direct de link legde tussen de aardbevingen en de vulkaanuitbarsting, hebben wij zeker reden dat te doen. Seneca vertelt dat in de tijd van de aardbeving een grote kudde van 600 schapen op onverklaarbare wijze doodgegaan was op de vlakte bij Pompeii.¹¹ Hij dacht dat de sterfte een gevolg van een ziekte was, maar wij denken tegenwoordig dat er wellicht dodelijke gassen vrijkwamen bij de beving.

Verder zien we in de jaren voor de vulkaanuitbarsting ook bewijs voor het fenomeen van bradyseïsme: dat het aardoppervlak omhoog of omlaag beweegt als gevolg van onderaardse activiteit. Een voorbeeld van dit bewijs is te vinden in Herculaneum. Toen het zeeniveau gedaald was, heeft men in Herculaneum op het vroegere strand een badhuis gebouwd. Maar in 79 was het zeeniveau weer gestegen: er is een meter zand gevonden tegen de muren van dat badhuis aan en men had bepaalde ramen en gangen geblokkeerd waarvan men vond dat ze onbruikbaar waren geworden.¹²

Nu naar de vulkaanuitbarsting: onze voornaamste literaire bron is Plinius de Jongere, die na de uitbarsting twee brieven schreef aan de historicus Tacitus (Ep. 6.16 en 6.20).¹³ Hij was in de regio vergezeld door zijn moeder en haar broer, Plinius de Oudere, de vlootcommandant van Misenum. In een van zijn brieven schrijft hij het volgende:

Er steeg een wolk op, maar van ver was het onmogelijk uit te maken vanuit welke berg (later kwam men te weten dat ze uit de Vesuvius kwam): de vorm ervan was het best te vergelijken met die van een parasol-pijnboom. Ze steeg op alsof ze op een hoge stam steunde en spreidde zich daarna uit in een patroon van takken. [...] Nu eens was ze helderwit, dan weer vuil en gevlekt, al naargelang ze as of aarde meenam.¹⁴

¹⁰ Deze discussie is nog niet ten einde, zie: Beard, *Pompeii*, 12-14.

¹¹ Seneca, *Quaestiones Naturalis* 6.1.3; 6.27.1.

¹² Wallace-Hadrill, *Herculaneum*, 22-25.

¹³ De precieze datum van de uitbarsting is onderwerp van discussie. Volgens onze moderne lezing van Plinius gaat het om 24 en 25 augustus, maar daar is debat over (zie verder Beard, *Pompeii*, 17-18; Moormann, *Pompeii's Ashes*, 9).

¹⁴ Plinius, *Epistulae* VI.16.6. Nederlandse vertaling: P.G. Guzzo e.a., *Da Pompeii a Roma. Kroniek van een uitbarsting. Pompeii. Herculaneum. Oplontis* (Gent 2003) 189.

De vorm die Plinius beschrijft, strookt met wat we nu weten over vulkanen: wanneer de as en rook op de hoogte van ongeveer 27 kilometer komen, bereiken ze de stratosfeer. Daar gaan as en rook horizontaal zweven en vallen er een heleboel kleine stukjes puimsteen naar beneden uit die wolk (*lapilli*). In het geval van de uitbarsting van 79 kwamen die *lapilli* door de windrichting neer op Pompeii, Stabiae en verder (er vielen dus geen *lapilli* op Herculaneum). Het gewicht van de *lapilli* zorgde na verloop van tijd dat daken instortten. Grotere stukken waren gevaarlijk wanneer men erdoor geraakt werd. Er zal een algemene uittocht hebben plaatsgevonden.

In de volgende fase leek de eruptie wat minder te worden, maar toen kwamen de dodelijke pyroclastische stromen van hete gassen en assen met grote snelheid van de berg afgerold. De stromen kwamen in fasen: golf voor golf, met het effect van een soort brandstormen, met een temperatuur van zo'n 400 à 500 graden Celsius bij aankomst in Herculaneum. De eerste en tweede golf doodden iedereen die nog aanwezig was in de steden: de pyroclastische golven zorgden dat het zeewater ging koken, schedels explodeerden en mensen stikten. Huizen werden vernield en alles werd weggeslagen in Herculaneum, waar geen *lapilli* lagen. In Pompeii lagen die *lapilli* er wel, waardoor de golven enigszins 'gedempt' werden. Mensen die ondanks de *lapilli* toch nog waren gebleven, vonden de dood.¹⁵

Keizer Titus stuurt direct hulp en benoemt twee hoge beambten die moeten helpen bij de heropbouw.¹⁶ Maar de Vesuvius sputtert nog jaren door en van echte heropbouw is het niet gekomen.

18^e eeuw-2015: De Alcubierre, Weber, Fiorelli en Maiuri¹⁷

Na de uitbarsting raakten de steden niet simpelweg vergeten: men wist dat er onder de grond huizen en objecten lagen en er werd 'schatgegraven' zonder precies te weten wat het belang van de steden was.¹⁸ Echte

¹⁵ Een recente synthese van de menselijke en dierlijke overblijfselen is E. Lazer, 'Victims of the Catadysm' in: Dobbins en Foss ed., *The World of Pompeii* 607-619.

¹⁶ Suetonius, *Titus*, 8.3; Cassius Dio, 66.24.1-4.

¹⁷ De volgende paragrafen zijn gebaseerd op P.W. Foss, 'Rediscovery and Resurrection' in: Dobbins en Foss ed., *The World of Pompeii* 28-42; Coarelli, *Pompeii*, 14-18; Wallace-Hadrill, *Herculaneum*, 41-86.

¹⁸ Bijvoorbeeld J. Harris, *Pompeii Anukened: a Story of Rediscovery* (Londen 2007) 25-28; Moormann, *Pompeii's Ashes*, 12-13.

opgravingen vonden nog niet plaats, tot de archeoloog De Alcubierre in 1738 in opdracht van Karel VII van Bourbon begon met tunnelen in de harde, dikke, aslaag van Herculaneum – waarbij huizen en fresco's beschadigd raakten, en goud, zilver en sculptuur simpelweg werd meegenomen. De opgraving verliep langzaam (maar gestaag) en zeker niet voorzichtig of op een structurele manier. Karl Weber, de adjunct van De Alcubierre, nam steeds meer de dagelijkse leiding van de opgravingen op zich en zorgde in ieder geval voor een meer methodische opgraving die minder op 'schatgraven' leek.¹⁹ Het grootste wapenfeit van Weber is dat hij de belangrijke Villa dei Papyri heeft ontdekt, met daarin de kostbare boekrollen.

In 1748 begon De Alcubierre te graven bij wat later Pompeii bleek te zijn – en ook hier deed Weber veel van het werk. Aangezien Pompeii onder de lapilli lag, die simpelweg weggeschept kunnen worden, hoefde er ditmaal niet getunneld te worden (al zijn er wel andere problemen). Dit maakte het opgraven goedkoper en minder zwaar en vanaf 1766 werd de opgraving in Herculaneum gestopt en richtte men zich uitsluitend op Pompeii.²⁰ Herculaneum zou pas veel later weer uitgebreide aandacht ontvangen. In deze periode begon het toerisme naar de regio op gang te komen: verzamelaars legden oudheidcollecties aan die grotendeels bestonden uit objecten uit de regio en de receptie van Pompeii in kunst, literatuur en film kwam op gang.²¹ Eric Moormann gaat in zijn artikel in deze uitgave van *Leidschrift* verder in op de achttiende-eeuwse opgravingen en de vroegste populaire en wetenschappelijke receptie van de steden, waarbij hij duidelijk maakt dat het de achttiende-eeuwers vooral ging om de objecten die uit de steden kwamen en dat er minder interesse was in de steden zelf.

Vanaf 1860 leidde Fiorelli de opgravingen en zien we een professionalisering: hij zorgde ervoor dat er structureel gegraven werd en vondsten gedocumenteerd werden. Verder bedacht hij het procédé van het gipsgieten, waardoor we de beroemde gipsen afgietsels hebben van de

¹⁹ Zo werden de opgravingen door J.J. Windkelmann bekritiseerd - en Alcubierre wordt ook nog 'incapabel' genoemd.

²⁰ Harris, *Pompeii Awakened*, 76.

²¹ Zie meest recent Moormann, *Pompeii's Ashes*, passim; maar ook E.M. Moormann, 'Literaire evocaties van het antieke Pompeii' in: Guzzo e.a., *Da Pompeii a Roma* 18-37; en in hetzelfde werk: F. Pesando, 'Lichtschimmen: de peplum-film en Pompeii', 28-51; T. Rocco, 'De populariteit van Pompeii in de artistieke productie van de achttiende en negentiende eeuw', 196-203.

mensen die omkwamen tijdens de uitbarsting. Het procédé werkte als volgt: toen de lapilli bovenop de doden van Pompeii vielen, bleven de lichamen achter en die vergingen na verloop van tijd. Hoewel de lichamen vergaan waren, lieten zij holtes achter en wanneer zo'n holte voorzichtig opgevuld werd met gips, vormde zich een afdruk van een lichaam. Ook introduceerde Fiorelli het idee dat de – inmiddels vele – toeristen moesten betalen voor toegang tot de site!²² Dan kreeg je wel waar voor je geld: tot laat in de negentiende eeuw werden de fresco's vaak even 'opgefrist' voor de bezoekers door er een emmer water tegenaan te gooien. Hierdoor zijn helaas veel van die fresco's zwaar beschadigd of verdwenen.²³

Vanaf 1924 gaat Amaedeo Maiuri aan het werk in Herculaneum. Hierin werd hij gestimuleerd door Mussolini die *Romanità* hoog in het vaandel had. '[A]lle bemoeienis met het verleden [is] "politiek"' zoals Frits Naerebout in zijn artikel in deze uitgave van *Leidschrift* beargumenteert, maar toch moet volgens hem de invloed van Mussolini op de opgravingen ook weer niet overschat worden. Maiuri moet gezien worden als een pragmaticus, die graag fascistisch geld gebruikte voor zijn opgravingen, maar niet direct ideologisch betrokken was. Een andere, methodologische, kanttekening is dat Maiuri aan reconstructie deed. Als gevolg hiervan ziet het huidige Herculaneum er voor een deel uit zoals Maiuri dat voor ogen had – en niet zoals hoe het er in de oudheid uit zag. Bijvoorbeeld: Maiuri bracht met regelmaat vondsten onder in huizen waar ze niet gevonden werden om de 'bezoekerservaring' te vergemakkelijken.²⁴

Moderne debatten

De vernietigende uitbarsting van de Vesuvius heeft er paradoxaal genoeg voor gezorgd dat we veel kennis hebben over Pompeii en Herculaneum. Die kennis heeft ervoor gezorgd dat we, sinds de eerste moderne opgravingen, veel meer kunnen zeggen over het dagelijks leven in de Romeinse stad dan eerder het geval was. We hebben nu immers de beschikking over veel graffiti en archeologische objecten die we niet kenden

²² Moormann, *Pompeii's Ashes*, 75-76, 78.

²³ Wallace-Hadrill, *Herculaneum*, 66.

²⁴ Ibidem, 76-83.

uit literaire bronnen.²⁵ Zo is Pompeii van groot belang voor de moderne wetenschappelijke, maar ook populaire interesse, in de oudheid.

Uit bovenstaande volgen twee moderne debatten die de redactie van *Leidschrift* als focus voor dit nummer geselecteerd heeft. Het eerste debat draait om de vraag in hoeverre de vondsten uit, en de infrastructuur van Pompeii en Herculaneum representatief zijn voor andere antieke steden. Was het leven aan de Golf van Napels niet heel anders dan in de rest van Italië? Het antwoord op deze vraag is belangrijk voor de mate waarin we de vondsten uit, en onze bevindingen over de steden aan de Golf van Napels mogen extrapoleren naar andere steden in Romeins Italië, of zelfs naar nog verder weg gelegen steden in het Romeinse Rijk. In het verleden waren de wetenschappers op het gebied van Pompeii en Herculaneum echte specialisten die niet verder keken dan hun 'eigen' sites. Tegenwoordig kijken zij verder en wordt de discussie over representativiteit gelukkig steeds belangrijker. Het artikel van Miko Flohr stelt deze discussie centraal en onderzoekt mogelijke representativiteit aan de hand van de architectuur van het forum, baden en spektakels. Het lijkt erop dat de Golf van Napels een bovengemiddeld geurbaniseerd en welvarend gebied was. Op deze basis moeten we stellen dat we erg voorzichtig moeten zijn met welke extrapolatie dan ook. Ook de artikelen van Nathalie de Haan en Virginia Campbell kunnen in de context van dit debat gelezen worden, waarbij Campbell zich expliciet afvraagt of netwerken van politieke families op dezelfde manier functioneerden en interacteerden als in andere steden.

Het tweede debat dat aan bod komt is de moderne perceptie van Pompeii en Herculaneum. Zoals gesteld waren beide steden instrumenteel voor het stimuleren van moderne interesse in de oudheid. In eerste instantie waar het objecten betrof, maar later ook wat betreft wooncultuur, zoals Eric Moormann duidelijk maakt. Maar welke beelden roepen de opgegraven steden op bij de moderne mens? En belangrijker nog: kloppen die wel? Het is verleidelijk Pompeii en Herculaneum te zien als plaatsen waar 'de tijd heeft stilgestaan' en die sinds 79 onberoerd op ons hebben liggen wachten.²⁶

²⁵ Een recent bronnenboek met een bloemlezing van bronnen in vertaling is A.E. Cooley en M.G.L. Cooley, *Pompeii and Herculaneum. A Sourcebook* (2^e editie; Oxon en New York, NY 2014).

²⁶ Beard, *Pompeii*, 19-20.

Het grote publiek lijkt de steden te zien als plaatsen waar je

kunt rondlopen ‘als een Romein’. Maar zelfs bij de meer wetenschappelijk verantwoorde opgravingen van de twintigste eeuw, waar onder anderen de archeologen Giuseppe Fiorelli en Amadeo Maiuri verantwoordelijk voor waren, is veel materiaal tentoongesteld op een andere plek dan de vindplaats, en zijn verschillende gebouwen ingrijpend gerenoveerd.²⁷ Dit is bevorderlijk voor de historische sensatie van de toerist, maar is ook misleidend omdat diezelfde toerist niet voorgelicht wordt over het feit dat Pompeii een archeologische *reconstructie* is.²⁸

Kortom: hoeveel is er aan de beelden van de stad gesleuteld door archeologen? Hierbij komt nog het feit dat archeologen niet de enige partij zijn in een opgraving: archeologie is vaak politiek.²⁹ Politici zijn als geldschietters of op andere manieren betrokken – en politici hebben hun eigen motieven. Waarom werd toestemming verleend en geld gegeven om Pompeii en Herculaneum op te graven? Hoe gebruikten de politici de opgravingen om hun eigen imago te vormen, of hun macht te bevestigen? Frits Naerebout bespreekt deze vragen in zijn artikel over Mussolini en Maiuri.

Ter conclusie

Kortom, het historische overzicht laat zien dat er meer is dan het jaar 79 in de geschiedenis van Pompeii en Herculaneum. De steden hebben een geschiedenis vanaf de zesde eeuw voor Christus en ze zijn er nog steeds – de geschiedenis gaat door. Hieruit volgt dat het jaar 79 simpelweg kan worden gezien als een waterscheiding tussen de tijd dat de stad bewoond was, en niet meer.

²⁷ Wallace-Hadrill, *Herculaneum*, 73-83.

²⁸ K. Beerden, L. Claes en F.G. Naerebout, ‘Pompeii als schatkamer van de Oude Geschiedenis’ in: *Jubileumbundel Studievereniging Pleÿte (Leiden)* (te verschijnen 2015) 34-44. Zie ook het artikel van Nathalie de Haan in deze editie van *Leidschrift*.

²⁹ Wallace-Hadrill, *Herculaneum*, 41-63.

Het onderzoek naar nieuwe en bekende bronnen uit Pompeii en Herculaneum gaat gestaag door.³⁰ De inhoud van riolen is opgegraven maar staat pas de laatste jaren in de belangstelling als vruchtbare bron voor studie over handel, dieet, sociale stratificatie, enzovoort. Al lang bekende bronnen worden opnieuw bekeken, voornamelijk met behulp van moderne technieken: ‘ervaringen’ van gebouwen worden bestudeerd door studie van zichtlijnen en met behulp van GIS³¹; aardewerk wordt bestudeerd (wat heeft er in gezeten, waar is het gemaakt?); en ook wandschilderingen worden beter bekeken met nieuwe methoden. Zelfs planten(zaden) worden op innovatieve manieren onder handen genomen om de lokale fauna beter te leren kennen. Teksten worden bekeken, zoals recentelijk een deel van een papyrus uit Herculaneum gelezen is met behulp van röntgenstraling.³² Analyse van tanden en botten van de skeletten uit Herculaneum blijft resultaten opleveren over dieet en werkzaamheden van de inwoners.³³

Conservatie van de sites is een ander speerpunt. Andrew Wallace-Hadrill, directeur van het *Herculaneum Conservation Project*, schetst de problemen: de natuur en de zwaartekracht zorgen er automatisch voor dat een opgegraven site langzaam vergaat – tenzij je met man en macht onkruid wiedt, zorgt dat de waterafvoer in goede staat is, enzovoort. Verder is het voortdurend nodig te zoeken naar een balans tussen openstelling voor bezoekers en conservatie. Een laatste punt is de Italiaanse bureaucratie: die is notoir log. De combinatie van deze drie zaken zorgt ervoor dat er binnen het haalbare de best mogelijke beslissingen gemaakt moeten worden, waarbij de balans tussen openstelling en sluiting van onderdelen van de site telkens een afweging blijft. Dit alles met het doel de sites in een zo goed mogelijke staat te bewaren en de geschiedenis voort te laten duren.³⁴

³⁰ Zie voor een kort maar krachtig overzicht van belangrijke literatuur en ontwikkelingen van de afgelopen dertig jaar: E. Poehler, M. Flohr en K. Cole, ‘Introduction’ in: idem ed., *Pompeii: Art, Industry and Infrastructure* (Oxford 2011) 1-9: 1-3.

³¹ Bijvoorbeeld: E. Mol, *Egypt in Material and Mind. The Use and Perception of Aegyptiaca in Roman Domestic Contexts of Pompeii* (Dissertatie, Universiteit Leiden 2015).

³² Ook wel XPCT genoemd: ‘X-ray phase-contrast tomography’.

³³ O.E. Craig e.a., ‘Evaluating Marine Diets Through Radiocarbon Dating and Stable Isotope Analysis of Victims of the AD 79 Eruption of Vesuvius’, *American Journal of Physical Anthropology* 152 (2013) 345-352.

³⁴ Wallace-Hadrill, *Herculaneum*, 311-336.